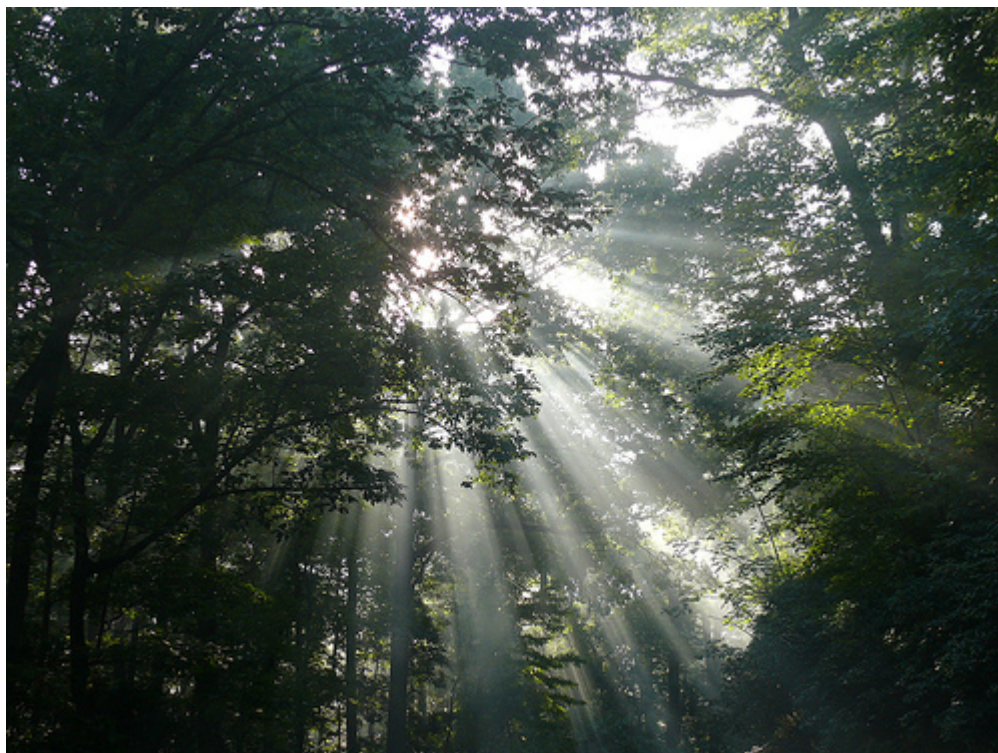
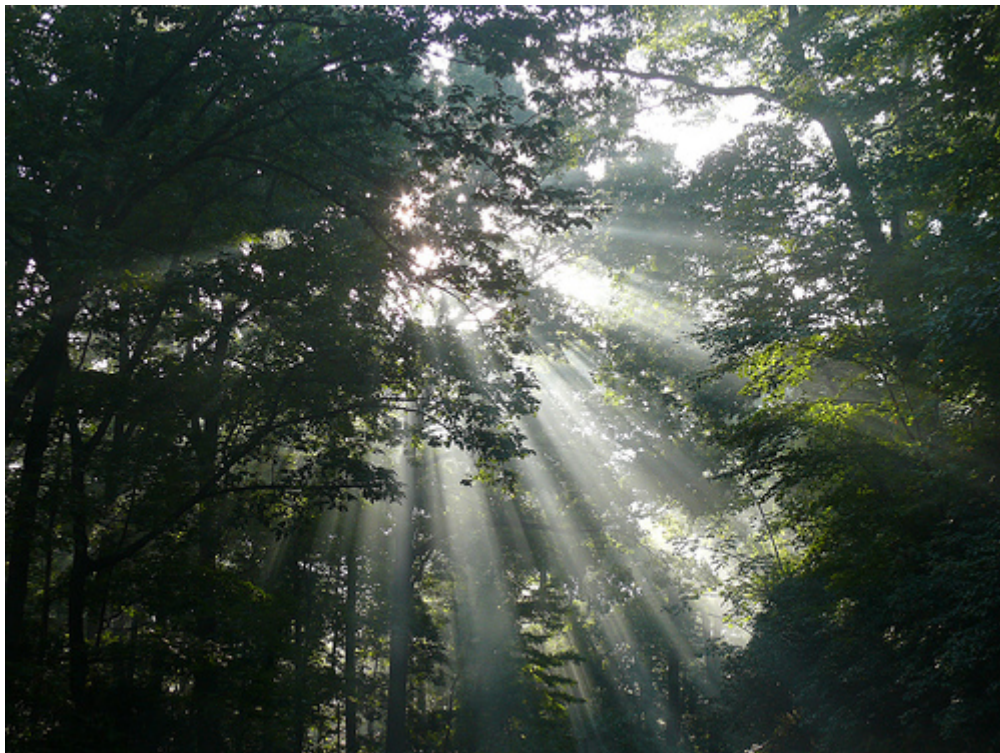

23 Φεβρουαρίου 2012

Η αγάπη ως θεμέλιο της γνώσης

Ορθοδοξία / Θεολογία

Επίσκοπος πρ. Ζαχουμίου και Ερζεγοβίνης Αθανάσιος Γιέφτιτς

Φθάνουμε, λοιπόν, στην αγάπη ως θεμελιώδη γνωσιολογική κατηγορία του ανατολικού Χριστιανισμού, φυσικό τέκνο του οποίου είναι το ησυχαστικό κίνημα κατά τον Μεσαίωνα. Εδώ πρέπει να τονίσουμε ότι οι δύο καινοδιαθηκικές «εντολές της αγάπης» δεν βιώνονται στον ησυχασμό ως ηθικές κατηγορίες, ακριβώς επειδή δεν αφορούν απλώς κάποιο «ηθικό τμήμα» του είναι και της ζωής του ανθρώπου αλλά καλύπτουν πλήρως την ανθρώπινη ύπαρξη, τόσο στην προσωπική όσο και στην ατομική της πραγματικότητα.

Με αυτή την έννοια, και σύμφωνα με την ησυχαστική εμπειρία, ας υπογραμμίσουμε ότι «η πρώτη εντολή» της προς τον Θεόν αγάπης αναδεικνύει με έμφαση όλα τα κύρια σημεία και όλες τις πνευματικές δυνατότητες της ανθρώπινης ύπαρξης: «αγαπήσεις Κύριον τον Θεόν σου εν όλη τη καρδιά σου και εν όλη τη ψυχή σου και εν όλη τη διανοία σου». Η «δεύτερη εντολή» της αγάπης προς τον πλησίον, η οποία είναι απολύτως ισάξια με την πρώτη, εκφράζει το ίδιο περιεχόμενο με άλλα λόγια: «αγαπήσεις τον πλησίον σου ως σεαυτόν»(1). Εν ολίγοις, ολόκληρος ο άνθρωπος μετέχει στην πράξη και στο γεγονός της χριστιανικής αγάπης, που είναι στην πραγματικότητα μοναδική και αδιαίρετη. Γι' αυτόν, ακριβώς, το λόγο η πρώτη εντολή δεν υφίσταται χωρίς την επόμενη, ούτε η δεύτερη χωρίς την πρώτη(2). Ο άνθρωπος μετέχει στην αγάπη με όλες του τις δυνάμεις και τις δυνατότητες, με την καρδιά, την ψυχή και με το νου, δηλαδή με ολόκληρη την ψυχο-φυσική του προσωπικότητα όπως και με τις έλλογες δυνατότητες του.

Ενδεχομένως, μπορεί να φαίνεται παράδοξο αλλά στην πραγματικότητα πρόκειται για ένα δεδομένο της χριστιανικής εμπειρίας και συγκεκριμένα της ησυχαστικής εμπειρίας. Το γεγονός, δηλαδή, ότι οι δύο «εντολές της αγάπης» του Χριστιανισμού, που είναι η αγάπη προς τον Θεό και η αγάπη προς τον πλησίον, συνοψίζονται τελικά σε μία και μοναδική αγάπη προς τον Θεάνθρωπο Χριστό, όπως ήδη έλεγε ο Απόστολος Παύλος(3) και στη συνέχεια ολόκληρη η χριστιανική πατερική παράδοση της Ανατολής έως τις μέρες μας(4). Ας επιστρέψουμε ξανά προς αυτήν επιμένοντας για άλλη μια φορά στη χριστοκεντρική ησυχαστική γνωσιολογία, η οποία είναι —τώρα λοιπόν μπορούμε ξεκάθαρα να το δηλώσουμε— μια «αγαπητική γνωσιολογία», δηλαδή μία γνωσιολογία της αγάπης μεταξύ εκείνου που γνωρίζει και εκείνου που γνωρίζεται.

Πριν, όμως, επεκταθούμε περισσότερο στην ησυχαστική γνωσιολογία, ας υπογραμμίσουμε ακόμη μια φορά ότι, παρόλα αυτά, τα θετικά στοιχεία της εβραϊκής και της ελληνικής γνωσιολογίας δεν χάνονται. Αντιθέτως, είναι πάντοτε παρόντα στη γνωσιολογία της αγάπης, με τέτοιο τρόπο μάλιστα, ώστε μόνο με τη γνώση δια της αγάπης αποκτούν πραγματικά το πλήρες νόημα και την τελειότητά τους, διότι μόνο μέσα στην αγάπη και δια της αγάπης μπορεί κανείς να

ανακαλύψει την «οδό της Αληθείας» και της αληθινής γνώσης. Σ' αυτή τη γνωσιολογία η αγάπη παρουσιάζεται πραγματικά ως ο σύνδεσμος της τελειότητας(5). Ο χαρακτηρισμός αυτός της αγάπης ως «συνδέσμου της τελειότητας» αναφέρεται επίσης οπωσδήποτε και στη γνωσιολογική τελειότητα, στην τελειότητα της γνώσης από και δια της αγάπης. Πρέπει επίσης να τονίσουμε ότι στην ησυχαστική αυτή γνωσιολογία της αγάπης η γνώση μεταβάλλεται σε ανοικτό γεγονός και βίωμα. Συνεπώς και η γνωσιολογία αποβαίνει μια ανοικτή και σχεσιακή γνωσιολογία, όπου ακόμη η γνώση δεν είναι ούτε κλειστή ούτε κοσμοκεντρική για τον άνθρωπο. Δεν είναι βέβαια ούτε ανθρωποκεντρική ούτε αποκλειστικά θεοκεντρική αλλά θεανθρωποκεντρική. Για την ησυχαστική γνωσιολογία, κατά τη διαδικασία της γνώσης ο άνθρωπος δεν κλείνεται ούτε αποκλειστικά στον εαυτό του ούτε αποκλειστικά στον κόσμο ούτε αποκλειστικά στον Θεό. Αντίθετα, δια της αγάπης ανοίγεται σε κοινωνία και σε προσωπική ένωση, σε ένα είδος κοινωνίας και σχέσης της ζωής με την Αλήθεια που μας έχει δοθεί εν Χριστώ. Ο Χριστός είναι η Αγάπη και η ενότητα της Αγάπης, της Αλήθειας και της θεανθρώπινης Ζωής(6).

Το σημείο αυτό αφετηρίας της ησυχαστικής γνωσιολογίας διαφαίνεται ήδη στην ίδια την Καινή Διαθήκη, ιδιαίτερα δε στο Κατά Ιωάννην Ευαγγέλιο, δηλαδή στον Απόστολο που υπογράμμισε περισσότερο από κάθε άλλον ότι ο Χριστός είναι η Αλήθεια, η Ζωή, η Αγάπη, ο Λόγος και όντας όλα ετούτα είναι η πηγή της γνώσης. Μεταφέροντας την τελευταία ομιλία του Χριστού στους Αποστόλους του(7), όπου βρίσκονται οι γνωστοί λόγοι του Χριστού: «Εγώ ειμί η Οδός, η Αλήθεια και η Ζωή», ο Απόστολος και ευαγγελιστής Ιωάννης εκφράζει επίσης την ακόλουθη θέση της χριστιανικής γνωσιολογίας: «αυτή δε εστίν η αιώνιος ζωή, ίνα γινώσκωσίν σε τον μόνον αληθινόν Θεόν και ον απέστειλας Ιησούν Χριστόν»(8). Με αυτή την τόσο χαρακτηριστική φράση η οποία βρίσκεται στην καρδιά της ησυχαστικής γνωσιολογίας βρισκόμαστε με βεβαιότητα μπροστά σε μια πνευματική και διανοητική εμπειρία. Η γνώση ταυτίζεται με τη ζωή, προκειμένου να αφομοιωθούν και οι δύο στην εν Χριστώ ένωση με τον Θεό, δηλαδή σε εκείνη την αγάπη για την οποία γίνεται λόγος στο ευρύτερο πλαίσιο του έργου αυτού του Αγίου Ιωάννη του Ευαγγελιστή.

Μπορούμε φυσικά να βρούμε την ίδια αυτήν ιδέα και στους άλλους Αποστόλους πλην του Ιωάννη του Ευαγγελιστή καθώς και σε όλους σχεδόν τους ησυχαστές Πατέρες της Εκκλησίας της Ανατολής. Ας αναφέρουμε μερικά παραδείγματα που αναδεικνύουν τον σχεσιακό χαρακτήρα της χριστιανικής γνωσιολογίας, τα οποία προέρχονται από τους Αποστόλους, τους Πατέρες της Ανατολής και τους διαδόχους τους Σέρβους ησυχαστές.

Εκείνο που χαρακτηρίζει θεμελιωδώς τη χριστιανική και καινοδιαθηκική αντίληψη της γνώσης, όπως αυτή παρουσιάζεται στο κείμενο του Αγίου Ιωάννη που αναφέραμε, είναι ότι η γνώση συμπίπτει με την αγάπη. Αυτό σημαίνει ότι η γνώση ως επίγνωση εκφράζει πρωτίστως την ένωση εκείνου που γνωρίζει με εκείνον, ο οποίος γνωρίζεται. «Η γνώσις ενωτική των εγνωκότων και εγνωσμένων», θα πει ο Άγιος Διονύσιος ο Αρεοπαγίτης(9), και θα επαναλάβει σχεδόν αυτολεξεί ο Άγιος Μάξιμος ο Ομολογητής(10). Πριν από αυτούς, ο Άγιος Γρηγόριος Νύσσης είχε ήδη αναφερθεί στο ίδιο θέμα με τα ακόλουθα λόγια: «Το γαρ ιδείν ταυτόν σημαίνει τω σχειν εν τη της Γραφής συνήθεια... Επειδή τοίνυν ζωήν μεν ψυχής την του Θεού μετουσίαν ο λόγος εινάι φησι, γνώσις δε κατά το εγχωρούν εστιν η μετουσία»(11). Την ίδια θέση εξέφρασαν και άλλοι Πατέρες της Ανατολής, ιδιαίτερα ορισμένοι ησυχαστές συγγραφείς, όπως ο Άγιος Διάδοχος ο Φωτικής, ο Άγιος Συμεών ο Νέος Θεολόγος, ο Άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς. Τέλος, παραθέτουμε και τον περίφημο λόγο του Αγίου Σάββα της Σερβίας, ο οποίος εμμένει επίσης σ' αυτή την αλήθεια, σύμφωνα με την οποία η αγάπη είναι η τελειότερη μέθοδος και η τελειότερη οδός προς την γνώση: «Δεν υπάρχει τίποτε πιο σπουδαίο από την αγάπη. Είναι η κορωνίδα και η τελειότητα όλων των αρετών [μεταξύ των οποίων βρίσκεται και η αληθινή γνώση(12)]. Όλες οι υπόλοιπες αρετές είναι σαν τα μέλη του πνευματικού ανθρώπου αλλά η αγάπη είναι η κεφαλή και ο σύνδεσμος όλου του σώματος (δηλαδή του ζωντανού όντος). Η αγάπη ταυτίζεται με τη συμφιλίωση, το έλεος και τη φιλανθρωπία, που είναι η αιτία για την οποία ο Θεός έγινε άνθρωπος»(13). Τα τελευταία λόγια της παραπομπής αυτής αναφέρονται στον ενσαρκωμένο Χριστό, δηλαδή στην εν Χριστώ ένωση Θεού και ανθρώπου, δια της αγάπης και λόγω της αγάπης προς τον άνθρωπο, πράγμα που αποτελεί, όπως θα δούμε, το θεμέλιο της ησυχαστικής γνωσιολογίας.

Τα λόγια του Αγίου Μάξιμου του Ομολογητή που προέρχονται άμεσα από το Ευαγγέλιο και τους Αποστόλους Παύλο και Ιωάννη, μας δείχνουν σε πιο βαθμό οι θεολόγοι και φιλόσοφοι ησυχαστές της ορθόδοξης Ανατολής ταυτίζουν την αγάπη με τη γνώση. Στο έργο του Κεφάλαια διάφορα, θεολογικά τε και οικονομικά, στο οποίο ήδη αναφερθήκαμε, ο μεγάλος αυτός Βυζαντινός ησυχαστής στοχαστής σημειώνει:

Αλλήλων εινάι φασι [οι θεολόγοι, δηλαδή οι Άγιοι πατέρες] παραδείγματα, τον Θεόν και τον άνθρωπον, και τοσούτον τω ανθρώπω τον Θεόν δια φιλανθρωπίαν ανθρωπίζεσθαι, όσον ο άνθρωπος εαυτόν τω Θεώ δι' αγάπης δυνηθείς απεθέωσε. και τοσούτον υπό Θεού τον άνθρωπον κατά νουν αρπάζεσθαι προς το γνωστόν, όσον ο άνθρωπος τον άόρατον φύσει Θεόν δια των αρετών εφανέρωσε».(14)

Όπως προκύπτει από το κείμενο αυτό του Αγίου Μαξίμου του Ομολογητή, η ησυχαστική μέθοδος και το γνωσιολογικό κριτήριο της αμοιβαίας γνώσης Θεού και ανθρώπου προσφέρονται μέσω του γεγονότος της αγάπης. Το ότι ο Άγιος Μάξιμος ονομάζει «φιλανθρωπία» την αγάπη του Θεού και «αγάπη» τη συμμετοχή του ανθρώπου, τούτο δεν αλλοιώνει ουσιαστικά τα πράγματα, όσον αφορά τη γνωσιολογία.

Συχνά συναντάμε τέτοιου είδους αποσπάσματα στο έργο του Αγίου Μαξίμου και άλλων ησυχαστών: παρουσιάζουν την ησυχαστική γνωσιολογική θέση και τα συναντούμε ήδη από τις απαρχές του Χριστιανισμού, στον Απόστολο Παύλο όπως και σε άλλα καινοδιαθηκικά κείμενα. Έτσι λοιπόν μπορούμε να συναντήσουμε τη γνωστή και λίγο παράδοξη φράση του Αποστόλου Παύλου στην επιστολή Προς Γαλάτας 4, 9: «νυν δε γνόντες Θεόν, μάλλον δε γνωσθέντες υπό Θεού». Το παράδοξο αυτής της θέσης έγκειται στο γεγονός ότι, σύμφωνα με τον Απόστολο, η ανθρώπινη γνώση του Θεού καθορίζεται από την προγενέστερη γνώση του ανθρώπου την οποία έχει ο Θεός! Ο Απόστολος Παύλος θέλει με αυτόν τον τρόπο να υπογραμμίσει ένα πολύ γνωστό για ολόκληρη τη χριστιανική εμπειρία γεγονός, τη ζωντανή και προσωπική φανέρωση του Θεού εν Χριστώ και τη ζωντανή κοινωνία μαζί του. Σύμφωνα με την αλήθεια αυτή ο Θεός ποτέ δεν θα μπορούσε να αποτελέσει για εμάς τους ανθρώπους κάποιο είδος «αντικειμένου», ακόμη και

«αντικείμενο γνώσης», διότι ο Θεός είναι «το κατ' εξοχήν υποκείμενο», είναι πάντοτε και παντού το ζωντανό και αληθινό Πρόσωπο. Γι' αυτό και δεν θα μπορούσε να υπάρξει γνώση του προσωπικού Θεού χωρίς την ελεύθερη κοινωνία μαζί Του, χωρίς αγαπητική και προσωπική ένωση, εφόσον εκείνος που γνωρίζει δεν διαχωρίζει τη γνώση από Εκείνον που γνωρίζεται. Για την ησυχαστική γνωσιολογική εμπειρία είναι εύκολα κατανοητό το γεγονός ότι δεν μπορεί να υπάρξει σχέση ούτε και ένωση του ανθρώπου με τον Θεό εκτός ελευθερίας, πέρα από κάθε φυσική, ηθική, διανοητική, λογική ή άλλη αναγκαιότητα. Μια τέτοια σχέση ελευθερίας εκφράζει μιαν εκούσια σχέση, δηλαδή μια σχέση που καθίσταται δυνατή μόνο μέσω της αγάπης. Και, σύμφωνα με την Καινή Διαθήκη, η φανέρωση και η αποκάλυψη του Θεού στον κόσμο και στους ανθρώπους πραγματοποιήθηκε με την πρωτοβουλία της θεϊκής πλευράς, χάρις στην αγάπη του Θεού, «ότι αυτός πρώτος ηγάπησεν ημάς»(15), όπως έλεγε και πιο πάνω ο Απόστολος Παύλος(16), όταν επεσήμανε ότι πάντα ο Θεός έχει την πρωτοβουλία ακόμη και στο γεγονός της θεανθρώπινης χριστιανικής γνώσης. Η γνώση δεν επέρχεται και δεν θα μπορούσε κανείς να την προσεγγίσει παρά μόνο στην αγαπητική ένωση μεταξύ Θεού και ανθρώπου, αφού εκδηλώνεται πάντοτε ως μια αμοιβαία και όχι μονόπλευρη αγάπη. Γιατί η αληθινή αγάπη δημιουργεί αμοιβαία κοινωνία και ένωση, χωρίς την οποία δεν θα επρόκειτο παρά για μονόπλευρο εξαναγκασμό ή για τυραννική κατοχή.

Ο ίδιος ο Απόστολος Παύλος δείχνει ξεκάθαρα σε ένα άλλο απόσπασμα τον τρόπο με τον οποίο θα πρέπει να κατανοεί κανείς το κείμενο αυτό της επιστολής Προς Γαλάτας 4, 9, όταν γράφει στην πρώτη επιστολή Προς Κορινθίους 8, 2-3: «ει τις δοκεί εγνωκέναι τι, ούπω έγνω καθώς δει γνώναι. ει δε τις αγαπά τον Θεόν, ούτος έγνωσται υπ' αυτού». Στόχος του Αποστόλου Παύλου γράφοντας αυτά τα λόγια δεν ήταν βέβαια η υποβάθμιση ή η εξ ολοκλήρου άρνηση της γνώσης καθ' εαυτής. Ήθελε, απλώς, να εκφράσει τη χριστιανική αλήθεια και εμπειρία, σύμφωνα με την οποία η γνώση εξαρτάται απόλυτα από την αγάπη. Στόχος του ήταν η έκφραση του αγαπητικού χαρακτήρα της χριστιανικής γνωσιολογίας.

Ο Απόστολος Παύλος μπορεί έτσι να θεωρηθεί ως ένας από τους πρώτους ησυχαστές. Ο Άγιος Διάδοχος ο Φωτικής (5ος αιώνας) γράφει στο έργο του Γνωστικά Κεφάλαια(17): «Ο εν αισθήσει καρδίας αγαπών τον Θεόν, εκείνος έγνωσται υπ' αυτού. Όσον γαρ τις εν αισθήσει ψυχής παραδέχεται την αγάπην του Θεού, τοσούτον γίνεται εν τη αγάπη του Θεού»(18). Ο Άγιος Διάδοχος ο Φωτικής συνδέει, λοιπόν, άμεσα τη γνώση με την αγάπη. Φυσικά, η σύνδεση αυτή αφορά πρωτίστως τη σχέση του ανθρώπου με τον Θεό εν αγάπη και, πέραν από την αγαπητική αυτή σχέση, σχετίζεται με τη γνώση του Θεού. Για την ησυχαστική γνωσιολογία στο σημείο αυτό ακριβώς βρίσκεται όχι μόνο το θεμέλιο ή η αφετηρία

αλλά και το πέρας κάθε άλλης γνώσης. Και τούτο συμβαίνει γιατί η γνώση της Αλήθειας προσφέρεται μαζί με τη γνώση του Θεού. Και η γνώση της Αλήθειας παρέχει την αιώνια και αληθινή ζωή.

Στην ησυχαστική γνωσιολογία αναγνωρίζουμε ότι χωρίς τον Θεό δεν είναι δυνατή η γνώση του Θεού, διότι ο άνθρωπος δεν διαθέτει ούτε τις απαραίτητες ικανότητες ούτε τη γνωστική, φυσική η μεταφυσική δυνατότητα, διαμέσου των οποίων θα μπορούσε να γνωρίσει υποχρεωτικά η καταναγκαστικά τον Θεό και έτσι να φθάσει στην αληθινή γνώση του Θεού. Σύμφωνα λοιπόν με την ησυχαστική γνωσιολογία, δεν θα μπορούσε να υπάρξει γνώση του Θεού για τον άνθρωπο, παρά μόνο εάν είναι θέλημα του Θεού. Αλλά ο Θεός απέδειξε με την Αποκάλυψή του ότι φανερώνεται στον άνθρωπο μόνο εν αγάπη και ελευθερία. Ο Θεός αποκάλυψε την ελεύθερη και δίχως όρους αγάπη του φανερούμενος στον άνθρωπο και στον κόσμο. αλλά και ο Θεός περιμένει από τον άνθρωπο, όπως και από εκείνον που γνωρίζει, την ίδια απεριόριστη και δίχως όρους ελεύθερη αγάπη. Την αμοιβαία αυτή «άνευ όρων εξάρτηση» της αγάπης μεταξύ Θεού και ανθρώπου προϋπέθεταν και οι προηγούμενοι λόγοι του Αποστόλου Παύλου(19).

Ο γνωσιολογικός χαρακτήρας των λόγων του Παύλου: «νυν δε γνόντες Θεόν, μάλλον δε γνωσθέντες υπό Θεού», και «ει δε τις αγαπά τον Θεόν, ούτος έγνωσται υπ' αυτού» είναι ξεκάθαρος. Τα λόγια, όμως, αυτά εκφράζουν, κυρίως, το νέο βιβλικό και χριστιανικό περιεχόμενο της έννοιας της γνώσης ως εμπειρίας, δηλαδή πρωτίστως τον σχεσιακό και αναφορικό χαρακτήρα της γνώσης. Ο σχεσιακός χαρακτήρας της γνώσης εκφράζει πρωτίστως την πραγματικότητα της ενωτικής πράξεως που συνδέει εκείνον που γνωρίζεται με εκείνον που γνωρίζει, καθώς υπογράμμιζε επίσης ο Άγιος Διονύσιος ο Αρεοπαγίτης στο απόσπασμα που προαναφέραμε. Πριν ακόμη και από τον Αρεοπαγίτη (5ος αιώνας) ένας από τους θεολόγους της περίφημης σχολής της Αλεξάνδρειας, η επίδραση της οποίας ήταν, ως γνωστόν, τεράστια για την ανάπτυξη του ησυχασμού, έγραφε τα παρακάτω σχετικά με το χριστιανικό και καινοδιαθηκικό περιεχόμενο της επιστήμης και της γνώσης:

«Διττού δε του της γνώσεως ονόματος σημαινομένου, δηλοί οτέ μεν το επίστασθαι, οτέ δε το ηνώσθαι και ανακεκράσθαι τον γινώσκοντα τω γινωσκομένω. Κατά το πρότερον σημαινόμενον, πάντας γινώσκει ο Θεός, και ου τους σπουδαίους μόνους... Κατά δε το δεύτερον σημαινόμενον, μόνους τους δικαίους ειδέναι λέγεται. «Έγνω Κύριος τους όντας αυτού»(20), τους δε φαύλους ηγνόει... . Ο γαρ έτι τα της κακίας ενεργών ου γινώσκεται. Ο δε παυσάμενος των αμαρτημάτων, ουκ εγνώσθη μεν πρότερον, γινώσκεται δε νυν. Τούτοις συνάδει το αποστολικόν φάσκον. «Αλλά τότε μεν ουκ ειδότες Θεόν εδουλεύσατε τοις φύσει μη

ούσιν θεοίς. νυν δε γνώντες Θεόν, μάλλον δε γνώσθέντες υπό Θεού»(21). Ότε γαρ ηγνόουν Θεόν, ηγνοούντο υπ' αυτού. γνόντες δε αυτόν, εγνώσθησαν υπ' αυτού.(22).

Τα λόγια αυτά φωτίζουν τον ιδιαίτερο χαρακτήρα και τη μέθοδο της πατερικής ησυχαστικής γνωσιολογίας. Ο άνθρωπος και η γνώση δεν ορίζονται αυτονομημένα αλλά σε σχέση και κοινωνία με τον Θεό και τους υπόλοιπους ανθρώπους. Ήδη με την πράξη της γνώσης και της αναγνώρισης ο άνθρωπος θεωρείται από τη γνωσιολογία αυτή ως ένωση(23). Ως πράξη προσωπικής και σχεσιακής γνώσης, η οποία δεν είναι πρωτίστως ένα «σύστημα» εννοιών η ιδεών αλλά, κυρίως, σχέση και αμοιβαία κοινωνία μεταξύ ζωντανών και προσωπικών υπάρξεων. Με άλλα λόγια, για την ησυχαστική γνωσιολογία η γνώση προκύπτει από την ένωση και τον κοινοτικό βίο, από την «εγγύτητα» και την «οικειότητα», καθώς τονίζει ο Άγιος Κύριλλος Αλεξανδρείας, ακολουθώντας τα λόγια του Αποστόλου Παύλου(24) προσθέτει ότι στην πράξη αυτή της αμοιβαίας γνώσης «κατά τον αυτόν και ημείς τρόπον προσοικειωθέντες αυτώ, γένος αυτού χρηματιζομεν... τω εθελήσαι Χριστόν εις οικειότητα λαβείν ημάς»(25).

Για την ησυχαστική εμπειρία, η γνώση δεν συνιστά επαγωγική ούτε θεωρητική πράξη. Αποτελεί ζωντανή συνάντηση μεταξύ εκείνου που γνωρίζει και Εκείνου που γνωρίζεται. Συνεπώς, η γνώση δεν συνίσταται στην εφεύρεση ή την ανακάλυψη η ακόμα και την σύλληψη μιας «έννοιας» ή ενός «συστήματος» εννοιών, το οποίο θα εξηγεί τα πάντα, «φωτίζοντας» ή καθησυχάζοντας την ανθρώπινη διάνοια. Μοναδικός στόχος μιας αληθινής γνώσης ή μοναδικό της περιεχόμενο δεν είναι παρά το γεγονός ότι ο άνθρωπος μπορεί να συναντηθεί ολόκληρος πρόσωπο με πρόσωπο με την ζώσα Αλήθεια. Μπορεί να φθάσει με όλη του την ψυχή και την καρδιά και την διάνοιά του στο ύψος της προσωπικής συνάντησης με τον ζώντα και αληθινό Θεό εν Χριστώ, ο οποίος αποτελεί ήδη μια αναφορική σχέση συμβίωσης και μια ζωντανή συνάντηση. Είναι η απαρχή μιας νέας ζωής σε ένωση με τον Χριστό, ο οποίος γνωρίζεται και συγχρόνως παραμένει Εκείνος που γνωρίζει, διότι ο ζωντανός και αληθινός Θεός ποτέ δεν μεταμορφώνεται σε «αντικείμενο». Παραμένει πάντοτε Υποκείμενο όπως παραμένει, άλλωστε, και ο ίδιος ο άνθρωπος.

Σημειώσεις

1. - Ματθ. 22, 37-39.

2. - Βλ. Α' ΐω. 4, 19-21, καὶ 5, 2. Βλ. επίσης Μαξίμου Ομολογητού, Κεφάλαια περί αγάπης Ι, 13 (PG 90, 964).

3. - Φιλ. 8, 28, 39.

4. - Βλ. π.χ. Μαξίμου Όμολογητού, Κεφάλαια περί αγάπης 1, 57 (PG 90, 972): «ὁ δὲ νόμος τοῦ Χριστοῦ ἐστὶν ἡ ἀγάπη», καθὼς ἐπίσης Θεοφυλάκτου Οχρίδος: «Μόνον ὁ Χριστὸς ἀγάπη ἐστὶ» (PG 124, 1088A). Βλ. ἐπίσης Επισκόπου Νικολάου [Velimirovic], Κασσιανή, Διδασκαλία περὶ χριστιανικῆς ἀγάπης (L'Age d'Homme, 1988).

5. - Μαξίμου Όμολογητοῦ, Κεφάλαια περὶ ἀγάπης 1,9, καὶ Κεφάλαια Θεολογίας III, 37 (PG 90, 29). Βλ. ἐπίσης Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, Περὶ θείων Όνομάτων 4, 15 (PG 3, 713): «Τὸν ἔρωτα, εἶτε θεῖον εἶτε ἀγγελικὸν εἶτε νοερὸν εἶτε ψυχικὸν εἶτε φυσικὸν εἶπομεν, ἐνωτικὴν τινα καὶ συγκρατικὴν ἐννοήσωμεν δύναμιν».

6. - Κολ. 3, 14• Ἐφ. 3, 17-19. Ὁ ὀρθόδοξος θεολόγος καὶ φιλόσοφος Ἰωάννης Ζηζιούλας μελέτησε τὸ ζήτημα αὐτὸ στὸ ἄρθρο του «Ἀλήθεια καὶ Κοινωνία» βλ. Jean Zizioulas, «Vérité et communion», Irénikon (Chévetogne, Belgique), 50, 1977, καὶ στὸ ἔργο του L'être ecclesial, Genève, 1981, σσ. 57-110• Being as Communion, New York 1985, London 2004, σσ. 67-122.

7. - Ἰω. 13-17.

8. - Ἰω. 17, 3.

9. - Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, Περὶ Θείων Όνομάτων VII, 4 (PG 3, 872).

10. - Μάξιμου Όμολογητοῦ, Κεφάλαια διάφορα θεολογικὰ VII, 91 (PG 90, 1388).

11. - PG 44, 1265 καὶ 46, 176.

12. - Ἀθανάσιος Γιέφτιτς.

13. - Ἁγίου Σάββα (33), Τυπικὸν Μονῆς Χιλανδαρίου (ἐκδ. V. Corovic, Ἔργα Ἁγίου Σάββα, СКА 1928, σελ. 122).

14. - Μαξίμου Όμολογητοῦ, Κεφάλαια διάφορα θεολογίας καὶ οἰκονομίας VII. 74 (PG 90, 1380). Βλ. ἐπίσης III, 27 (PG 90, 1189).

15. - Ἰω. 4, 10 καὶ 19.

16. - Γάλ. 4, 9.

17. - Διαδόχου Φωτικῆς, Κεφάλαια Γνωστικὰ XIV, (SC 5), Φιλοκαλία Α', ιδ', έκδ. Ἄστήρ, Ἀθήνα 1961.

18. - Διαδόχου Φωτικῆς, Κεφάλαια Γνωστικὰ XVI (SC 5), Φιλοκαλία Α',ιδ', έκδ. Ἄστήρ, σέλ. 238.

19. - Γαλ. 4, 9, καὶ Α' Κόρ. Α, 8, 3.

20. - Β' Τιμ. 2, 19.

21. - Γαλ. 4, 9.

22. - Διδύμου Αλεξανδρείας, Εἰς Ψαλμοὺς ἐξήγησις (PG 39, 1264).

23. - Ὅρισμένοι σύγχρονοι ὀρθόδοξοι στοχαστὲς ὑπογραμμίζουν, ὄχι ἀδίκως, τὸ γεγονὸς ὅτι σὲ ὅλες σχεδὸν τὶς γλῶσσες τοῦ κόσμου ἡ λέξη γνώση μοιάζει νὰ ὑποδεικνύει μιὰ «συλλογικὴ» γνώση. Ὑπονοώντας, δηλαδή, τὴ συμμετοχὴ πλεόν τοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου στὴν πράξη τῆς γνώσης. Οἱ ὀρθόδοξοι θεολόγοι ὀνομάζουν αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὴ γνώση συνοδική [sabornim], ὅπως στὴν περίπτωση τοῦ π. Ἰουστίνου Πόποβιτς, ὁ ὁποῖος ἀναφέρεται πολὺ σωστὰ στὴν Ἐπιστολὴ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου Πρὸς Ἐφεσίους 3, 18-19: «ἵνα ἐξισχύσητε καταλαβέσθαι σὺν πᾶσι τοῖς ἁγίοις... γινῶναί τε τὴν ὑπερβάλλουσαν τῆς γνώσεως ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ».

24. - Ἐφ. 2, 19: «οἰκεῖοι τοῦ Θεοῦ».

25. - (PG 73, 1045 καὶ PG 75, 485). Βλ. π. Ι. Πόποβιτς, Ὑπόμνημα στὴν Ἐπιστολὴ πρὸς Κολοσσαεῖς 1, 10: «περιπατῆσαι ἀξίως τοῦ Κυρίου εἰς πᾶσαν ἀρέσκειαν, ἐν παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ καρποφοροῦντες καὶ αὐξανόμενοι τῇ ἐπιγνώσει τοῦ Θεοῦ»

<http://bit.ly/17F6mvm>